

En process i otakt

Idrott från forskning till arbetsmarknad

Inom idrotten finns olika forskningstraditioner och ett växande antal akademiska utbildningar. Tanken är att de ska möta idrottens mångfacetterade arbetsmarknad. Men idrottens akademisering är en brokig process där synen på vad som är viktigt skiljer sig åt.

FRÅGORNA BÖRjade komma till mig för cirka tio år sedan: Vad händer efter utbildningen? Finns det relevanta arbeten att söka? Är kunskapen och kompetensen som jag har med mig från utbildningen gångbar på idrottens arbetsmarknad?

Jag var då sistaårsstudent vid Idrottsvetenskapligt program på Malmö högskola. Några år senare började jag en forskarutbildning inom vilken jag fick chansen att utveckla och fördjupa frågorna. Intresset vidgades till att inte bara gälla relationen mellan utbildning och arbetsmarknad, utan också till att inkludera forskning.

Mångfald typiskt för idrotten

I dag finns det idrottsutbildningar vid cirka 15 universitet och högskolor i Sverige. Kunskapen studenterna får med sig från dessa utbildningar är i förlängningen tänkt att tillämpas på ett praktiskt fält. Kunskapen har också ett ursprung. I högre utbildning kommer den i första hand från forskningen.

Men vilken kunskap är det egentligen studenterna möter inom de idrottsvetenskapliga utbildningarna? Var kommer den ifrån? Vilken kunskap är det som efterfrågas på idrottens arbetsmarknad?

Resultaten från min avhandling visar att det finns en mångfald av förhållningssätt till idrotten inom de olika akademiseringsarenorna: utbildning, forskning och arbetsmarknad. Mångfalden illustrerar hur omfattande, komplex och mångfacetterad idrotten är som

samhällsfenomen och akademiskt område.

Av detta följer att det svårigen går att tala om idrotten som en enhetlig samhällsföreteelse eller om idrottens akademisering som en enkelriktad och linjär process, bestående av en viss form av forskning, en viss typ av utbildningar eller en specifik arbetsmarknad. Den vetenskapliga kunskapen om idrotten präglas tvärtom av en mångfald av angreppssätt och perspektiv. Denna heterogenitet i akademiseringsprocessen kan ses som karaktäristisk för idrottens område.

Idrottsforskningens utveckling

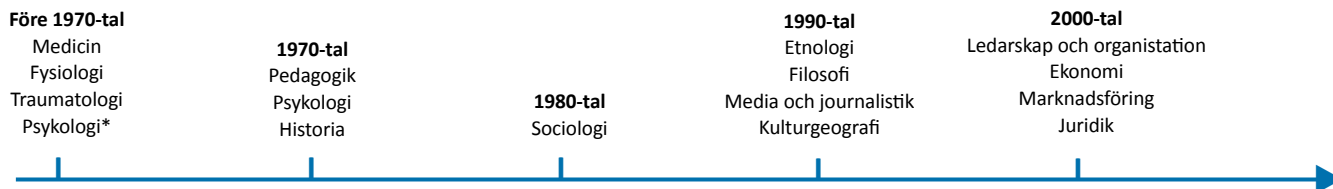
Idrottsforskning inom samhällsvetenskap och humaniora kom igång på allvar under 1970-talet. Historiskt sett har human- och samhällsvetenskapligt orienterad idrottsforskning haft en tydlig slagsida mot ämnena pedagogik, psykologi, historia och sociologi. Under senare årtionden har det skett en differentiering, i första hand i form av forskning i ämnen som etnologi, filosofi, medier och kulturgeografi.

Under 2000-talet har ytterligare en grupp ämnen aktualiserats för idrottsforskningen, inte minst genom uppkomsten av en ny typ av utbildningar, främst sport management-utbildningar. Det handlar om ämnen med relevans för drift, hantering och utveckling av idrottsorganisationer, såsom ledarskap och organisation, ekonomi och juridik (figur 1).

Det finns tydliga kopplingar mellan de traditionella idrottsforskningsämnen som

Joakim Wirén Åkesson
Fil.dr.
Institutionen Idrottsvetenskap
Malmö högskola

Figur 1. Tidslinje över olika ämnens intåg i idrottsforskningen. *Förekom i väldigt liten omfattning.

växte fram under 1970-talet, ett begränsat antal starka idrottsforskningsmiljöer och nationella idrottsforskningsorganisationer. Idrottsforskningen inom humaniora och samhällsvetenskap har varit starkt institutionaliserad sedan årtionden tillbaka, med aktörer och strukturer som reproducerar en rådande ordning.

Tydliga forskningstraditioner

I avhandlingen har jag även identifierat ett fyra distinkta men olikartade forskningstraditioner inom idrottsforskningen. Den första har en tydlig positivistisk utgångspunkt, där det handlar om att klarlägga den "objektiva" verkligheten och förklara den i termer av lagar och logiska orsakssamband. Traditionen kan betecknas som *positivistisk idrottsforskning*.

Den andra traditionen utgår från en idé om att idrott är bra och positivt för individen och samhället. Mot denna bakgrund blir idrottsforskningens syfte att främja den välgörande idrotten. Traditionen kan betecknas som *främjande idrottsforskning*.

Inom den tredje traditionen saknas tankarna om att idrotten är god i sig. Här är utgångspunkten att idrottens betydelse

och värde är en empirisk fråga som inte kan avgöras på förhand. Det är något som måste prövas genom empiriska studier och kritisk granskning. Det finns tydliga emancipatoriska ambitioner här, med den rättvisa och jämlika idrotten som mål. Traditionen kan betecknas som *kritisk idrottsforskning*.

Med tiden har även en fjärde tradition uppstått. Den utgår från ett synsätt där idrottsorganisationer betraktas som affärsorganisationer eller företag, vilka kan utvecklas och effektiviseras. Här finns ett tydligt marknadsperspektiv och idrotten betraktas inte sällan som en industri. Traditionen kan betecknas som *marknadsorienterad idrottsforskning*.

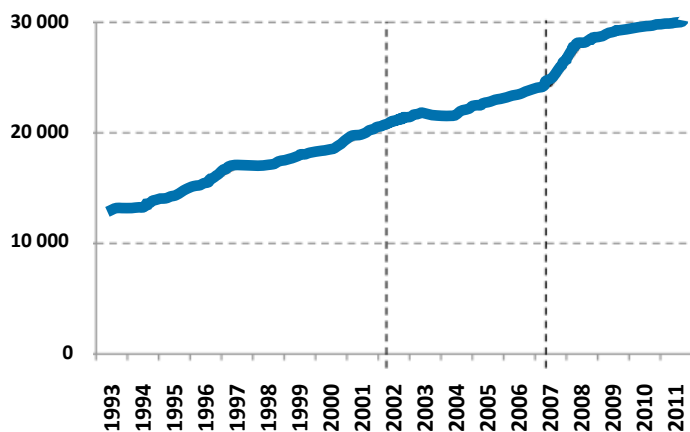
Två huvudsakliga utbildningstyper

Idrott som akademiskt utbildningsområde har sett en kraftig expansion, särskilt under 2000-talet. Genom att gå från ett fåtal utbildningar vid millennieskiftets början till cirka 15 stycken vid tidigt 2010-tal har idrottsvetenskapliga utbildningar blivit en väletablerad och institutionaliserad gren inom det högre utbildningssystemet.

Det har utvecklats två huvudsakliga utbildningsspår inom idrottsutbildning på akademisk nivå: sport coaching-utbildningar och sport management-utbildningar. Utbildning av ledare och tränare har en relativt lång förhistoria, med rötter ända tillbaka till 1800-talet.

De företagsekonomiskt inriktade sport management-utbildningarna har inte samma förhistoria, även om de i viss mån bär på liknande arv, då de uppstått och drivits vid liknande institutioner som ovanstående. Uppkomsten av sport management-utbildningar är mer uppenbart en konsekvens av idrottens professionalisering och kommersialisering, samt marknadslogikens allt centralare ställning i samhället på ett mer generellt plan.

De båda utbildningstyperna riktar sig

Figur 2. Antal anställda inom idrottsorganisationer 1993-2011. Källa: SCB 2012

Växjö Lakers är nog nöjda med anställningen av tränaren Sam Hallam (th) och assisterande tränaren Fredrik Hellgren. Den här säsongen leder de sitt lag till SM-guld. Det tror i alla fall de övriga elitserietränarna.
Foto: Lennart Månsson, Bildbyrå

mot två olika aspekter av idrottsverksamheten i samhället. Sport coaching handlar om den faktiska idrottsaktiviteten, medan sport management riktar sig mot hanteringen av verksamheten runt den.

Varierad arbetsmarknad

Idrottsorganisationer kommer i många olika former. Det finns idrottsföreningar, idrottsföretag och offentliga förvaltningar med idrottsverksamhet. De olika organisationstyperna har olika mål med sina verksamheter och olika förutsättningar för att ha anställd personal. Idrottsorganisationer varierar dessutom i komplexitet och vilka organisatoriska nivåer och verksamhetsinriktningar de omfattar. Det finns allt ifrån den ideella idrottsföreningen med en deltidsanställd till det stora och mer komplexa kommersiella företaget

”För yrkesroller närmast den faktiska idrottsaktiviteten, det vill säga som olika former av tränare, är det dock relativt ovanligt att arbetsgivare efterfrågar akademiskt utbildad personal.”

med hundratals anställda och långtgående arbetsdelning.

Idrottens arbetsmarknad spänner över samtliga samhällssektorer. Organisations typer i olika samhällssektorer varierar

avseende historia och syften med dess verksamheter. Många av den ideella sektorns idrottsföreningar har en lång historia. De äldsta bildades under tidigt 1900-tal. Inom ideell sektor är syftet med verksamheten vanligen att tillgodose sina medlemmars intressen. De första kommunala fritidsförvaltningarna uppstod i sin tur under 1950-talet. I offentlig sektor är förvaltningarnas syften vanligen att ge service åt sina medborgare. Idrottsföretag blev allt vanligare under 1990-talet och 2000-talets första årtionde och i kommersiell sektor är målet oftast att skapa ekonomisk vinst. Dessa olikartade ambitioner har också rötter i samhällsideologier av olika tider.

På idrottens arbetsmarknad finns som en följd av detta en mångfald av yrkesroller där vetenskaplig kunskap har varierande status. Generellt sett är det vanligare med efterfrågan på akademisk kunskap på högre strategiska nivåer i organisationerna och inom vissa specifika verksamhetsområden. För yrkesroller närmast den faktiska idrottsaktiviteten, det vill säga som olika former av tränare, är det dock relativt ovanligt att arbetsgivare efterfrågar akademiskt utbildad personal.

Fler korttidsanställningar

Anställningar på idrottens arbetsmarknad har förvisso ökat kraftigt på senare år (figur 2). Merparten av ökningen utgörs dock av tidsbegränsade anställningar eller deltidsanställningar. För merparten av dessa efterfrågas inte heller vare sig

FAKTA

Artikeln bygger på den färskavhandling *Idrottens akademisering – idrottsvetenskaplig kunskap inom forskning, utbildning och på arbetsmarknaden*.

Den fokuserar på humanistisk och samhällsvetenskaplig idrottsforskning i Sverige. Joakim Wirén Åkesson har kartlagt och analyserat den vetenskapliga kunskap som idrottsforskningen producerar, den som förmedlas vid akademiska idrottsutbildningar och den kunskap som efterfrågas på idrottens arbetsmarknad. Han har även studerat relationen mellan forskningen, utbildningen och arbetsmarknaden.

Läs hela avhandlingen:
<http://hdl.handle.net/2043/17006>

VAD ÄR AKADEMISERING?

Akademisering är en process där vetenskaplig kunskap expanderar och får en allt större betydelse för kunskapsområdet i sin helhet (1).

	Kunskap inom idrott	Kunskap inom annat område
STRATEGISK NIVÅ	Sportchef Idrottsforskare	Ekonomiansvarig Kommunikationsansvarig Marknadsansvarig Platschef på gym Projektledare
OPERATIV NIVÅ	Tränare/instruktör Sim-, skid-, ridlärare Gruppträningsinstruktör Personlig tränare Tränare i kommersiell barnidrott	Ekonomioperativ Kommunikationsoperativ IT-operativ Marknadsoperativ Administratör Anläggningsoperativ* Försäljare* Servicepersonal*

Figur 3. Yrken där arbetsgivare vill att den sökande primärt ska ha kunskap inom idrott, och yrken där arbetsgivaren primärt efterfrågar något annat kunskapsområde. Figuren visar även om yrkesrollerna finns på strategisk eller operativ nivå. *Ej närmare analyserade.

akademisk utbildning generellt eller idrottsvetenskaplig utbildning specifikt. Däremot finns det en i omfattning relativt stabil efterfrågan när det gäller varaktiga heltidsanställningar för vilka det är betydligt vanligare med akademisk idrottsutbildning.

I Arbetsförmedlingens statistik över utlysta tjänster dominerar tjänster som idrottskonsulent och idrottstränare/instruktör. Det är de två vanligaste yrkesrollerna på idrottens arbetsmarknad. Den brokiga floran av yrkesroller kan delas in fyra olika kategorier baserat på organisatorisk nivå och huruvida idrott är ett centralt kunskapsområde för yrkesrollen (figur 3).

Forskning, utbildning och marknad

På vissa områden finns det tydliga samband mellan forskning och utbildning. I ämnen som pedagogik, psykologi och fysiologi bedrivs det mycket idrottsforskning och utbildning med likartade utgångspunkter och analyser, till exempel sport coaching-utbildningar. En förklaring till forskningens och utbildningarnas nära band på detta område är idrottslärarutbildningens tvåhundraåriga historia i Sverige.

De första mer traditionella idrottstränarutbildningarna växte fram vid pedagogiska institutioner i form av idrottspedagogiska utbildningar. Inom dagens sport coaching-utbildningar talas det dock alltmer om att även utbilda instruktörer

och tränare/coacher för den kommersiella gym-, fitness- och hälsoindustrin. Denna begynnande delning i två grenar kan delvis förklaras med att de två inriktningarna bygger på olikartade logiker. De traditionella tränarutbildningarna bygger i stor utsträckning på en folkrörelselogik kombinerat med en välfärdslogik. Utbildningarna som arbetar mer i riktning mot den kommersiella fitness- och hälsoindustrin bygger i större utsträckning på en nyare marknadslogik.

Även när det kommer till relationen mellan idrottsforskning och sport management-utbildningar är bilden komplicerad. Sport management-utbildningar är relativt vanliga i Sverige. Däremot finns det inte mycket idrottsforskning på området. Här tvingas utbildningarna istället att inhämta kunskap från andra länder och utan hänsyn till den svenska idrottens samhälleliga förutsättningar. Alternativt används generell kunskap som har producerats i ämnen utan koppling till idrottsfältets specifika förutsättningar. Hur kommer det sig då att det saknas forskning i Sverige? En förklaring kan vara att fenomenet är nytt och att forskarna helt enkelt inte hunnit med.

Förgreningar av yrkesroller

De två övergripande yrkesroller som är mest efterfrågade på arbetsmarknaden – konsulenter och tränare/instruktörer, har i viss mån sina motsvarigheter på utbildningssidan i form av sport management- och sport coaching-utbildningar. Såväl konsulent- som tränarrollen omfattar dock distinkta subkategorier av yrkesroller på idrottens arbetsmarknad. I båda fall verkar det som att det skett en förgrening inom yrkesrollerna som en konsekvens av marknadslogikens verkningar. De äldre traditionella konsulent- och tränarrollerna, med förankring i folkrörelseidrotten, har kompletterats med nya mer marknadsorienterade yrkesroller, i form av sport managers och instruktörer/tränare för fitness- och hälsoindustrin.

I utlysningar av tjänster för tränare och instruktörer är det som tidigare nämnts relativt ovanligt att arbetsgivare efterfrågar akademiska meriter. Trots att det således bedrivs omfattande forskning av relevans för yrkesroller som dessa och trots ett rikt utbud av högskoleutbildningar på området, verkar arbetsmarknadens aktörer främst efterfråga andra utbildningsformer.

Ridsportförbundets sportchef Wiveka Lundh är en av få kvinnor med den positionen i Sverige. Foto: Johanna Lundberg, Bildbyrå

Referenser

1. Dellgran, P. & Höjer, S. Kunskapsbildning, akademisering och professionalisering i socialt arbete. 2000.
2. Berger, P. L. & Luckmann, T. Kunskaps sociologi: Hur individen uppfattar och formar sin sociala verklighet. 1998.
3. Powell W. W. Expandig the Scope of Institutional Analysis. I Powell, W. W. mfl. (red.) The New Institutionalism in Organizational Analysis. 1991. s. 183-203.

Kontakt

joakim.akesson@mah.se

Det går att skilja på fyra kategorier av yrkesroller på arbetsmarknaden, beroende på om yrkesrollerna har idrott som ett centralt kunskapsområde eller ej samt om yrkesrollerna befinner sig på strategisk eller operativ nivå. Sport management-utbildningar riktar sig tydligt mot yrkesroller på strategisk nivå där idrott/sport är ett centralt kunskapsområde, såsom konsulent och sportchef. Sport coaching-utbildningar är i första hand riktade mot yrkesroller på operativ nivå där idrott/sport är ett centralt kunskapsområde, såsom tränare och gruppträningssinstruktör.

En process i otakt

Idrottens akademiseringsprocess har kommit en bit på väg. I dag finns det omfattande idrottsforskning inom ett brett spektrum av ämnesdiscipliner – med en stark kärna inom några få av dem. Akademiska idrottsutbildningsprogram – med två tydliga utbildningsspår – har etablerats vid universitet och högskolor. Det finns också en idrottslig arbetsmarknad som söker arbetskraft med akademisk utbildningsbakgrund som omfattar en mängd vitt skilda verksamhetstyper.

Hur idrott hanteras och vad som betraktas som intressant på området varierar dock mellan arenorna forskning, utbildning och arbetsmarknad. Därtill finns det en mångfald av traditioner och intresseinriktningar inom var och en av dessa.

Som en följd av att forskning, utbildning och arbetsmarknad har uppstått, etablerats och institutionaliserats under olika tider och under varierande samhällsideologiska omständigheter, har de fått skilda logiker som en del av sin ideologiska grundstruktur. Därigenom reproducerar de specifika, historiskt formade mönster för tänkande och agerande (2). Detta är också en förklaring till att forskning, utbildning och arbetsmarknad ser så olikartade ut i fråga om vilken vetenskaplig kunskap som produceras, förmedlas och efterfrågas.

På de områden där institutionaliseringen är långt gången finns det en tydlig reproduktion av mönster för tänkande och agerande. Aktörer på områden som dessa kan sägas vara mer ”stigberoende” än andra (3). Som en följd av att utbildningarna är institutionaliserade i så låg grad är de också mer anpassningsbara och flexibla, jämfört med den genominstitutionaliserade idrottsforskningen – men saknar å andra sidan dess stabilitet och kontinuitet. De har därför större möjligheter att anpassas till den rådande tidens anda, såsom marknadslogiken – på gott och ont.

Idrottens akademisering kan därmed ses som en haltande process, eller en process i otakt. Den vetenskapliga kunskapen ser olika ut inom idrottsforskningen, i utbildningar på idrottsområdet och på idrottens arbetsmarknad – till följd av de akademiska arenornas olikartade institutionella förutsättningar och historia. De är barn av olika tider.